

Ю. М. Воробйова,
аспірант, Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського
ORCID ID: 0000-0002-4829-8948

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.5.124

КАТАЛІЗАТОРИ ТА ДЕСТРУКТОРИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Yu. Vorobiova,
Postgraduate student, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky

CATALYSTS AND DESTRUCTORS OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN UKRAINE

Статтю присвячено дослідженню факторів, що впливають на розвиток інноваційного підприємництва в Україні. В процесі дослідження було визначено фактори-деструктори та фактори-каталізатори розвитку інноваційного підприємництва. Установлено, що під інноваційним підприємництвом доцільно розуміти різновид самостійної, систематичної, на власний ризик діяльність суб'єктів господарювання по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка пов'язана із генеруванням ідей, їх трансформацією у інновації та дифузією інновацій. Установлено, що поняття інноваційне підприємництво тісно пов'язане із поняттям "підприємництво" та конкурентоспроможність, тому для визначення факторів-деструкторів та факторів-каталізаторів інноваційного підприємництва мають бути проаналізовані детермінанти, що визначили позицію України у глобальному рейтингу підприємництва та конкурентоспроможності. Установлено, що факторами-деструкторами виступають такі чинники, як відсутність можливостей для розвитку бізнесу, негативне сприйняття підприємницької діяльності, враховуючи стан майнових прав та економічної свободи, страх перед невдачею на початку підприємницької діяльності, високий рівень корупції, низький рівень урбанізації та доступності регіону, високий ступінь ризиків до впровадження та поширення нових технологій, низька здатність підприємств, щодо вироблення інноваційної продукції, недосконалий механізм впровадження та розвитку інновацій у підприємницьку діяльність, зменшення кількості підприємств, які займаються створенням нових інноваційних продуктів, недостатня кількість та різноманітність джерел фінансування для розвитку інноваційного підприємства. Факторами-каталізаторами виступають: збільшення фінансування у розвиток людських ресурсів (освіту та науку), розвиток інфраструктури для інноваційної діяльності в країні (включаючи технопарки, бізнес-інкубатори, установи трансферу технологій, технополіси та інше), високий потенціал вчених та дослідників, велика кількість патентних заявок.

The article investigates factors influencing the development of innovative entrepreneurship in Ukraine. According to the research, destructive and catalyst development factors of innovative entrepreneurship were identified. The definition innovative entrepreneurship (as a kind of independent, systematic, at one's personal risk economic entities activity in the production, work implementation, service provision for receiving profit, that is related with the ideas generation, its transformation into innovation and innovation diffusion) was defined. It was established that the innovative entrepreneurship definition is closely related to the entrepreneurship and competitiveness definitions. Therefore all determinants that identify Ukraine's position in the global ranking of entrepreneurship and competitiveness must be analyzed to determine destructive and catalyst innovative entrepreneurship factors. It was established that the destructive factors are such factors as lack of opportunities for business development, negative perception of entrepreneurial activity, taking into account the state of property rights and economic freedom, failure risks at the beginning of entrepreneurial activity, high level of corruption, low urbanization level and region accessibility, high risks of new technologies introduction and dissemination, innovative products development, imperfect introduction and development mechanism of innovations in

entrepreneurial activity, decrease the number of enterprises engaged in the process of creation new innovative products, insufficient number and variety of financing sources for innovative entrepreneurship development. According to the results of research, the catalyst: increased funding for human resources development (education and science), development of innovation infrastructure in the country (innovation center, including technology parks, innovative business incubator, technology transfer institutions, technopolises etc.), provision high potential of scientists and researchers, large number of patent applications.

Ключові слова: підприємництво, інноваційне підприємництво, міжнародний рейтинг, фактори-каталізатори, фактори-деструктори.

Key words: entrepreneurship, innovative entrepreneurship, international rating, catalyst factors, destructor factors.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах динамічних перетворень сучасних економічних систем вагомим значення набувають інноваційні трансформації в різних сферах економічної діяльності. Інноваційне підприємництво є перспективним видом економічної діяльності, що забезпечує посилення конкурентоспроможності як самого підприємства, так і держави в цілому. Значення інноваційного підприємництва для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки обумовлює важливість визначення факторів-деструкторів та факторів-каталізаторів його розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних та практичних засад формування і функціонування інноваційного підприємництва внесли такі вчені, як закордонні (Гелбрейт Дж., Шумпетер Й. [4], Портер М.Е., Лопес-Кларос А. та ін.), так і українські вчені (Зянько В.В. [2], Вакулєнко В.О., Оксенюк К.І., Івченкова О.Ю., Крикуненко К.М., Литвин З., Бажала Ю.М., Горфінкель В.Я. [1] та ін.)

Попри суттєвий прогрес у розвитку теорії інноваційного підприємництва, сьогодні багато аспектів цього феномену потребують подальшого дослідження та розвитку.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення факторів-деструкторів та факторів-каталізаторів, що впливають на розвиток інноваційного підприємництва в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах розвитку конкурентного середовища одним з основних способів вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем є запровадження інновацій. Розвиток підприємництва на основі інновацій є умовою диверсифікації економіки і переходу країни на новий технологічний устрій, що собою являє важливе завдання розвитку економіки кожної країни.

На основі аналізу підходів до розуміння поняття "інноваційне підприємництво" [1–4], було зроблено висновок, що під цим поняттям доцільно розуміти різновид самостійної, систематичної, на власний ризик діяльність суб'єктів господарювання по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка пов'язана із генеруванням ідей, їх трансформацією у інновації та дифузії інновацій.

Беручи до уваги значення інноваційної складової для забезпечення конкурентних позицій в умовах посилення конкуренції та глобалізації, потрібно здійсню-

вати постійно моніторинг стану та основних факторів, що впливають на розвиток інноваційного підприємництва, приділяючи при цьому особливу увагу факторам-деструкторам та факторам-каталізаторам.

Для визначення основних факторів-деструкторів та каталізаторів розвитку інноваційного підприємництва було проаналізовано показники, що зумовили зміни індексу глобальної конкурентоспроможності, який розраховується Всесвітнім економічним форумом [6], та індексу глобального підприємництва, який розраховується Глобальним інститутом підприємництва та розвитку і є на сьогодні першим і універсальним складним показником стану та особливостей розвитку екосистеми підприємництва на національному рівні.

Для розрахунку індексу підприємництва та конкурентоспроможності використовується різні методики. Рейтингування країн світу за глобальним індексом конкурентоспроможності передбачає ранжування країн за значенням інтегрального показника, який розраховується на основі оцінки 12 груп показників, які включають як статистичні дані, так і якісні — результатів глобального опитування керівників компаній, об'єднані в 3 групи субіндексів [7]:

1. Основні вимоги включають в себе державні інститути, інфраструктура, макроекономічні умови, охорона здоров'я та початкова освіта.

2. Підсилюючі продуктивності являють собою середню, вищу та професійну освіту, ефективність товарного ринку, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку.

3. Іновації та фактори вдосконалення представляють технологічну готовність, розмір ринку, удосконалення бізнесу та інновації.

Рейтингування країн за глобальним індексом підприємництва відбувається на основі 14 груп показників, які згруповані в 3 субіндекси [5]:

1. Ставлення до підприємництва — відображає ставлення людей до підприємництва, що передбачає сприйняття ризиків, мережеві зв'язки та культурна підтримка підприємств.

2. Підприємницькі здібності — відображає основні характеристики підприємця, які визначають ступінь новизни стартапів, наприклад, потенційна технологічна новизна стартапу, рівень освіти підприємця, рівень конкуренції та ін.

3. Підприємницькі прагнення — відображають зусилля підприємця представити нові товари або послуги на ринку, забезпечити запровадження нових виробничих процесів, здійснити експансію на зовнішні ринки, значно збільшити штат фірми та фінансові активи.

Проведений аналіз рейтингу країн за індексом підприємництва дозволяє зробити висновок, що найбільш успішними країнами за розвитком підприєм-

Таблиця 1. Країни-лідери за розвитком підприємництва за 2019 рік

Глобальний ранг	Країна	Оцінка	Глобальний ранг	Країна	Оцінка
1	США	86,8	11	Фінляндія	70,2
2	Швейцарія	82,2	12	Ізраїль	67,9
3	Канада	80,4	13	Гонконг	67,9
4	Данія	79,3	14	Франція	67,1
5	Великобританія	77,5	15	Німеччина	66,7
6	Австралія	73,1	16	Австрія	64,9
7	Ісландія	73,0	17	Бельгія	62,2
8	Нідерланди	72,3	18	Тайвань	62,1
9	Ірландія	71,3	19	Чилі	58,3
10	Швеція	70,2	20	Люксембург	58,1

Джерело: [5].

ництва у 2019 році були: США, Швейцарія, Канада, Данія, Великобританія, Австралія, Ісландія, Нідерланди, Ірландія, Швеція та інші (табл. 1).

Україна у 2019 році посідає 77 місце (інтегральне значення показника — 26,87) в світі за розвитком підприємництва.

Найбільший негативний вплив на розвиток підприємництва в Україні (табл. 2) мають такі фактори:

1. Субіндекс "ставлення до підприємництва" — можливість сприйняття, прийняття ризику та культура підтримки, корупція, бізнес-ризик, ринкова агломерація, розпізнавання можливостей та сприйняття навичок.

Низькі індекси показників свідчать про складність сприйняття та страх перед невдачею на початку підприємницької діяльності, враховуючи стан майнових прав та економічної свободи, які можуть обмежити можливість підприємця. Також доцільно зазначити про низький рівень урбанізації та доступності регіону для підприємницької діяльності та низьку здатність до знаходження нових шляхів розвитку для бізнесу.

2. Субіндекс "підприємницькі здібності" — можливість стартапу, конкуренція, економічна свобода, освоєння технологій, навчання персоналу, домінування на ринку, мотивація можливостей та конкуренції.

Таблиця 2. Індекс глобального підприємництва України у 2019 році

Опорні показники			Інституційні зміни		Індивідуальні зміни	
Ставлення до підприємництва	Можливість сприйняття q4	0,13	Ринкова агломерація q4	0,23	Розпізнавання можливостей q4	0,44
	Навички стартапу	0,6	Вища освіта q1	0,84	Сприйняття навичок q4	0,44
	Прийняття ризику q4	0,01	Бізнес-ризик q4	0,03	Сприйняття ризику	0,45
	Мережі	0,33	Використання Інтернету	0,49	Підприємницькі знайомства	0,55
	Культурна підтримка q4	0,16	Корупція q4	0,3	Кар'єрний статус	0,66
Ставлення до підприємництва		20,53				
Підприємницькі здібності	Можливість стартапу q4	0,23	Економічна свобода q4	0,41	Мотивація можливостей q4	0,46
	Освоєння технологій	0,35	Освоєння технологій q4	0,35	Рівень технологій	0,59
	Людський капітал	0,5	Навчання персоналу q4	0,44	Освітній рівень q1	0,9
	Конкуренція q4	0,16	Домінування на ринку q4	0,3	Конкуренти q4	0,42
Підприємницькі здібності		26,36				
Підприємницькі прагнення	Інновації продукту	0,26	Трансфер технологій	0,51	Новий продукт	0,5
	Процес інновацій	0,38	Валові витрати на НДДКР	0,57	Нова технологія	0,55
	Високе зростання	0,48	Стратегія бізнесу q4	0,4	«Газель-підприємства» q1	0,86
	Інтернаціоналізація	0,38	Глобалізація	0,64	Експорт	0,54
	Ризик капітал		Глибина ринку капіталу	0,53	Неформальні інвестиції	0,73
Підприємницькі прагнення		33,72				
GEI		26,87	Institutional	0,43	Individual	0,58

Джерело: складено автором за даними [5].

Таблиця 3. Країни-лідери у глобальному рейтингу конкурентоспроможності за 2014–2018 рр.

2014-2015			2015-2016			2016-2017			2017-2018		
Місце	Країна	Показник	Місце	Країна	Показник	Місце	Країна	Показник	Місце	Країна	Показник
1	Швейцарія	5,70	1	Швейцарія	5,76	1	Швейцарія	5,81	1	Швейцарія	5,86
2	Сінгапур	5,65	2	Сінгапур	5,68	2	Сінгапур	5,72	2	США	5,85
3	США	5,54	3	США	5,61	3	США	5,70	3	Сінгапур	5,71
4	Фінляндія	5,50	4	Німеччина	5,53	4	Нідерланди	5,57	4	Нідерланди	5,66
5	Німеччина	5,49	5	Нідерланди	5,50	5	Німеччина	5,57	5	Німеччина	5,65
6	Японія	5,47	6	Японія	5,47	6	Японія	5,53	6	Гонконг	5,53
7	Гонконг	5,46	7	Гонконг	5,46	7	Гонконг	5,46	7	Швеція	5,52
8	Нідерланди	5,45	8	Фінляндія	5,45	8	Фінляндія	5,45	8	Велика Британія	5,51
9	Велика Британія	5,41	9	Швеція	5,43	9	Швеція	5,43	9	Японія	5,49
10	Швеція	5,41	10	Велика Британія	5,43	10	Велика Британія	5,43	10	Фінляндія	5,49
...
76	Україна	4,14	79	Україна	4,03	85	Україна	4,03	81	Україна	4,1

Джерело: складено автором за даними [6].

Причинами таких показників цього субіндексу є високий рівень конкуренції та низька здатність до впровадження та поширення нових технологій в підприємницьку діяльність.

3. Субіндекс "підприємницькі прагнення" — інноваційний продукт, процес інновацій, інтернаціоналізація та стратегія бізнесу.

Негативні значення субіндексу вказують на нечітко визначену стратегію забезпечення конкурентних переваг підприємницької діяльності, а також на кількісне зменшення підприємств, які орієнтовані на створення нових інноваційних продуктів та низьку здатність ви-

роблення інноваційних продуктів, що впливає на експортний потенціал держави.

Водночас факторами, що позитивно впливають на особливості розвитку підприємництва в Україні є:

— субіндекс "ставлення до підприємництва" — вища освіта, що характеризує здатність підприємця з вищою освітою до більшої спроможності та готовості відкриття та керування бізнесом для швидкого розвитку;

— субіндекс "підприємницькі здібності" — освітній рівень, який показує збільшення підприємців з вищою освітою, які спроможні і готові відкривати та керувати підприємством;

Таблиця 4. Індекс глобальної конкурентоспроможності (за інноваційними факторами) Україні за 2013–2018 рр.

	Здатність до інновацій	Якість науково-дослідних інститутів	Витрати компаній на дослідження і розвиток	Співпраця між університетами та промисловістю в дослідженнях і розвитку	Державні закупівлі передових технологічних продуктів	Навчальність вчених і інженерів	Відсоток патентних заявок / млн населення	Індекс глобальної конкурентоспроможності
2013-2014								
Місце	100	69	112	77	118	46	52	84(148)
Ранг (1-7)	3,2	3,6	2,7	3,4	3,0	4,5	2,9	4,1
2014-2015								
Місце	82	67	66	74	123	48	52	76(144)
Ранг (1-7)	3,6	3,8	3,1	3,5	2,9	4,3	3,2	4,1
2015-2016								
Місце	52	43	54	74	98	29	50	79(140)
Ранг (1-7)	4,2	4,2	3,4	3,5	3	4,7	3,6	4
2016-2017								
Місце	49	50	68	57	82	29	49	85(138)
Ранг (1-7)	4,4	4,2	3,3	3,5	3,1	4,7	3,9	4
2017-2018								
Місце	51	60	76	73	96	25	52	81(137)
Ранг (1-7)	4,3	3,9	3,2	3,4	3	4,7	3,6	4,1

Джерело: складено автором за даними [6].

— субіндекс "підприємницькі прагнення" — "Газель-підприємства" показує високий темп очікування щодо зростання підприємницької діяльності, а не фактичні його результати.

Аналіз показників індексу глобальної конкурентоспроможності за 2014—2018 рр. дозволяє зробити висновки, що країнами-лідерами міжнародного рейтингу конкурентоспроможності є такі країни, як Фінляндія, США, Сінгапур, Швеція, Нідерланди (табл. 3).

Україна протягом періоду, що аналізується, втратила 5 позицій, перемістившись з 76 місця на 81. Як свідчить проведений аналіз, втрати позицій України, у першу чергу, були пов'язані із інноваційною складовою розвитку (табл. 4).

Таким чином, протягом 2013—2018 рр. позиції України були нестабільними.

Значні негативні змінами в показниках конкурентоспроможності за інноваційною складовою спостерігається в витратах компаній на дослідження і розробку (76 місце у 2015—2016 рр. проти 54 у 2015—2016 рр.), співпраці між університетами та промисловістю в дослідженнях і розвитку (73 місце у 2017—2018 рр. проти 57 у 2016—2017 рр.) та якості науково-дослідницьких інститутів (60 місце у 2017—2018 рр. проти 43 у 2015—2016 рр.). Водночас прослідковується і позитивна тенденція за такими показниками, як: здатність до інновацій (49 місце у 2016—2017 рр. проти 100 у 2013—2014 рр.), державні закупівлі передових технологічних продуктів (82 місце у 2016—2017 рр. проти 123 у 2014—2015 рр.), наявність вчених та інженерів (25 місце у 2017—2018 рр. проти 48 у 2014—2015 рр.), кількість патентних заявок (місце коливається +/- 3 зміни позицій показників).

Аналіз показників індексу глобального конкурентоспроможності та індексу глобального підприємництва дозволив виділити фактори-деструктори та фактори-катализатори розвитку інноваційного підприємництва України.

До факторів-деструкторів розвитку інноваційного підприємництва, виходячи з показників рейтингів, доцільно віднести такі:

- негативне сприйняття підприємницької діяльності, враховуючи стан майнових прав та економічної свободи, що собою спричинить обмеженість можливостей підприємця;
 - страх перед невдачею на початку підприємницької діяльності;
 - негативне відношення населення країни до ролі підприємця з причин високого рівня корупції;
 - низький рівень урбанізації та доступності регіону;
 - відсутність можливостей для розвитку бізнесу;
 - ризикованість впровадження та поширення нових технологій;
 - низьку здатність вироблення інноваційного продукту, що впливає на експортний потенціал;
 - недосконалий механізм впровадження інновацій у підприємницьку діяльність;
 - зменшення підприємств, які займаються створенням нових інноваційних продуктів;
 - недостатня кількість та різноманітність джерел фінансування.
- До факторів-катализаторів доцільно віднести такі:
- збільшення фінансування розвитку людських ресурсів (освіту та науку);
 - розвиток інноваційної інфраструктури (включаючи технопарки, бізнес-інкубатори і т.д.);
 - значний творчий та науковий потенціал вчених та дослідників;
 - велика кількість патентних заявок.

ВИСНОВОК

У ході дослідження встановлено, що факторами-катализаторами розвитку інноваційного підприємства в Україні є зростання інноваційної інфраструктури та по-

тужний інтелектуальний потенціал. До факторів-деструкторів доцільно віднести низьку активність інноваторів, яка пов'язана з фінансовою політикою держави та особистим страхом перед невдачею, недосконалу інноваційно-технологічну базу, відсутність стимулів для заохочення створення або впровадження інноваційних технологій в підприємницьку діяльність, низьку ступінь захищеності підприємця, незначну підтримку державою інноваційних проєктів та недостатню кількість та різноманітність джерел фінансування. Визначені фактори-катализатори та деструктори виступають основними фокус-факторами, які треба враховувати під час розробки стратегії розвитку інноваційного підприємства в Україні.

Література:

1. Горфінкель В.Я. Інноваційне підприємництво. URL: https://stud.com.ua/21695/ekonomika/innovatsiyne_pidpriyemnitstvo (дата звернення: 20.04.2021 р.).
2. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008. 397 с. URL: http://fk.vntu.edu.ua/images/documents/mon_08.pdf (Дата звернення 15.04.2021).
3. Інноваційне підприємництво: креативність, комерціалізація, екосистема: навч. посібник / Ю.М. Бажал, І.В. Бакушевич, У. Венесаар та ін. Київ: Пульсари, 2015. — 278 с.
4. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Пер. з англ. В. Старка. — К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2011. 242 с. (Дата звернення 17.04.2021).
5. Global Entrepreneurship Index. URL: <https://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index/> (дата звернення: 10.04.2021 р.).
6. The Global Competitiveness Report 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 16.04.2021 р.).
7. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report. URL: <http://www3.weforum.org/docs/> (дата звернення: 15.04.2021 р.).

References:

1. Gorfinkel, V.Ya (2015), "Innovative Entrepreneurship", *Innovatsijne pidpriyemnytstvo*, [Online], available at: https://stud.com.ua/21695/ekonomika/innovatsiyne_pidpriyemnitstvo (Accessed: 20 Apr 2021).
2. Zian'ko, V.V. (2008), *Innovatsijne pidpriyemnytstvo: sutnist', mekhanizmy i formy rozvytku* [Innovative entrepreneurship: the essence, mechanisms and forms of development], UNIVERSUM, Vinnytsia, Ukraine
3. Bazhal, Yu.M. Bakushevych, I.V. and Venesaar, U. (2015), *Innovatsijne pidpriyemnytstvo: kreatyvnist', komertsializatsiia, ekosystema* [Innovative Entrepreneurship: Creativity, Commercialization, Ecosystem], University Publishing House PULSARY, Kyiv, Ukraine
4. Shumpeter, J.A. (2011), *Teoriia ekonomichnoho rozvytku: Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidstotka ta ekonomichnoho tsykladu* [The theory of economic research. profits, capital, credit, interest and the economic cycle], Joseph A. Schumpeter; trans. Basil Stark. K.: Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine
5. Global Entrepreneurship and Development Institute (2019), "Global Entrepreneurship Index", available at: <https://thegedi.org/global-entrepreneurship-and-development-index/> (Accessed: 10 Apr 2021).
6. World Economic Forum (2019), "The Global Competitiveness Report", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (Accessed: 16 Apr 2021).
7. World Economic Forum (2021), "The Global Competitiveness Report", available at: <http://www3.weforum.org/docs/> (Accessed: 15 Apr 2021).

Стаття надійшла до редакції 24.04.2021 р.